

Νεανικά Ἀγκυροβολήματα

ΔΙΜΗΝΙΑΙΟ ΦΥΛΛΑΔΙΟ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ

ΙΕΡΑΠΥΤΝΗΣ ΚΑΙ ΣΗΤΕΙΑΣ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΝΕΟΥΣ

ΤΕΥΧΟΣ 65ο ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ - ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2011

Κατηχητικά κεφάλαια

Λειτουργικές τέχνες β' ✠ Για την ὀρθόδοξη ζωγραφική

Τὸ νὰ μιλήσει κανεὶς γιὰ τὴν ὀρθόδοξη ζωγραφικὴ δὲν εἶναι εὐκόλο πράγμα γιατί ἡ τέχνη αὐτὴ εἶναι ἀπαύγασμα τῆς θεολογίας καὶ τῆς δογματικῆς συνείδησης τῆς Ἐκκλησίας. Π' αὐτὸ τὸ λόγο ἡ μοναδικὴ αὐτὴ τέχνη θὰ πρέπει νὰ προσεγγίζεται μέσα στοῦ πλαίσιο τοῦ μυστηρίου τῆς Ἐκκλησίας ὡς μυστήριον καὶ αὐτὴ.

Στὸ πλαίσιο τῶν κατηχητικῶν κεφαλαίων καὶ στὴν ἐπὶ μέρους θεματικὴ ἐνότητα ποὺ ἀφορᾷ στὶς λειτουργικὲς τέχνες θὰ κάνουμε ἓνα μικρὸ ἀφιέρωμα στὴ ζωγραφικὴ τέχνη τῆς Ἐκκλησίας. Αὐτὸ ποὺ μᾶς ἐνδιαφέρει περισσότερο στὴν προσέγγισή μας αὐτὴ εἶναι ἡ δύναμη αὐτῆς τῆς τέχνης νὰ μιλά χωρὶς λόγια καὶ νὰ διδάσκει μὲ τὸ μυστικὸ κάλλος ποὺ κρύβει στὰ σπλάχνα τῆς, πράγμα ἰδιαίτερα σημαντικὸ γιὰ τὴν κατήχηση τῆς Ἐκκλησίας. Π' αὐτὸ καὶ δὲν θὰ ἐπε-

κταθοῦμε, πρὸς τὸ παρὸν τοῦλάχιστον, σὲ θέματα ποὺ ἀφοροῦν τὴν ἐξέλιξη, τὴν τεχνικὴ κλπ., ἀλλὰ θὰ ἐστιάσουμε τὴν προσοχή μας στοῦ μυστικὸ κάλλος αὐτῆς τῆς τέχνης, στὴ δύναμή της νὰ διδάσκει καὶ νὰ ἀλλοιώνει (μὲ τὴν καλὴ ἀλλοίωση) τὶς καρδιὲς τῶν ἀνθρώπων.

Διάλεξα γιὰ τοῦτο τὸ σκοπὸ δυὸ κείμενα ἀπὸ δυὸ σημαντικὰ βιβλία ποὺ γράφτηκαν στὸν αἰῶνα ποὺ μᾶς πέρασε. Τὸ πρῶτο εἶναι ἀπὸ τὸ βιβλίον «Εἰσοδικόν» τοῦ Ἀρχιμ. Βασιλείου, προηγουμένου τῆς Ἱ. Μονῆς τῶν Ἰβήρων, καὶ τὸ δεῦτερον ἀπὸ τὸ βιβλίον «Πονεμένη Ρωμοσύνη» τοῦ Φώτη Κόντογλου. Εἶναι, πιστεύω, τὰ κείμενα αὐτὰ μὴ καλὴ εἰσαγωγὴ στοῦ μεγάλου σχολειοῦ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ζωγραφικῆς.

παπα-Νικόλαος Ἀλεξάκης

Φώτη Κόντογλου:

Ἡ βυζαντινὴ ζωγραφικὴ καὶ ἡ ἀληθινὴ τῆς ἀξία

«Τὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν Ὀρθόδοξη λειτουργικὴ τέχνη, κ' ἰδίαιτερα γιὰ τὴν Εἰκόνα, πληθαίνει ὀλοένα στὶς Δυτικὲς χώρες. Τὰ βιβλία, οἱ διαλέξεις, τὰ ἄρθρα, οἱ ἐκθέσεις, οἱ συλλογές, ἡμέρα μετ' ἡμέρα πληθαίνουν. Ὅλα αὐτὰ συντείνουν στό νά ἀποκαλύψουν σέ ἕνα μεγάλο

πλήθος ἀνθρώπων πῶς ὑπάρχει κάποιος τρόπος ἐκφράσεως πού ἔμεινε σχεδόν ἄγνωστος στοὺς ἀνθρώπους τῆς Δύσης, καὶ πρέπει νά ὁμολογήσουμε πῶς αὐτὸς ὁ τρόπος ἐκφράσεως παραγνωρίστηκε καὶ στὶς ἴδιες χώρες πού ἀνθισε κάποια φορά. Μ' ὅλα ταῦτα, τὰ περισσότερα ἀπὸ τὰ ἔργα πού ἀφιερώθηκαν στὴν ἐξήγηση τῆς λειτουργικῆς ὀρθοδόξου τέχνης, εἶναι ἔργα κοσμικά, πού γραφήκανε ἐπάνω σέ ἕνα θέμα θρησκευτικό. Τὴν κάνουμε περιορισμένη αὐτὴ τὴν τέχνη, εἴτε γράφοντας γιὰ τὰ θαυμαστά παλιὰ ἔργα, σάν νά εἶναι κάποια ἀρχαιολογικὰ ἀντικείμενα, εἴτε μελετώντας τα ἀπὸ καθαρὴ αἰσθητικὴ ἄποψη. Μ' αὐτὸν τὸν τρόπο, αὐτὴ ἡ τέχνη ἔγινε γνωστὴ μονάχα ἀπὸ τὴ μιά μεριά τῆς, δηλ.

ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη (τὴν καλλιτεχνικὴ ἀξία τῆς, τὶς ἐπιδράσεις ἀνάμεσα στοὺς διαφόρους ρυθμοὺς τῆς, τὶς σχολές τῆς κ.λπ.). Οἱ Ὀρθόδοξοι πού ζοῦν καὶ τρέφονται πνευματικὰ ἀπ' αὐτὴν τὴν τέχνη, βλέπουν, ἀπὸ τὸν τρόπο πού τὴ μελετήσανε ὅσοι καταγίνανε μ' αὐτὴ,

πῶς αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι δέν καταλάβανε σχεδόν τίποτα ἀπὸ τὴν ἀληθινὴ πνευματικὴ οὐσία τῆς» (Λεωνίδα Οὐσπένσκη : « Ἡ εἰκόνα», μετὰφραση Φ.

Κόντογλου, Ἀθήναι 1952).

[...] Τὸ πρῶτο πού θά μέ ρωτήσῃ κανένας εἶναι: «Γιατί αὐτὴ ἡ τέχνη δέν εἶναι φυσικὴ;».

Λοιπὸν δέν εἶναι φυσικὴ, ἐπειδὴ δέν ἔχει σκοπὸ νά ἐκφράσῃ μονάχα τὸ φυσικό, ἀλλὰ καὶ τὸ ὑπερφυσικό. Ἡ τέχνη πού ἔχει σκοπὸ νά παραστήσῃ μοναχὰ αὐτὰ πού βλέπουμε μέ τὰ σαρκικὰ μάτια μας λέγεται ἀναπαραστατικὴ, ἐπειδὴ παριστάνει ἕναν ἄνθρωπο, ἢ ἕνα ἱστορικὸ καθέκαστο, ἢ ἕνα φυσικὸ φαινόμενο, ὅπως ἀπάνω-κάτω θά 'τανε ἂν τὸ βλέπαμε τὸ ἴδιο. Ὁ ζωγράφος τὸ ξαναπαρασταίνει μέ τὴ

φαντασία του. Η βυζαντινή όμως τέχνη δέν έχει σκοπό αυτό τό πράγμα, αλλά θέλει νά μās ανεβάσει από τά αισθητά στά νοητά, από εκείνα πού βλέπουμε μέ τά υλικά μάτια, σέ κείνα πού βλέπει όποιος έχει μάτια πνευματικά, δηλαδή από τά έφήμερα, στά αιώνια. Αυτό τό ανέβασμα λέγεται αναγωγή.

Μεταχειρίζεται κι αυτή φυσικά σχήματα καί χρώματα, αλλά αυτά τά στοιχεία τά πνευματοποιεί, τά αλλάζει από υλικά, πνευματικά. Τά σχήματα καί τά χρώματα στή βυζαντινή τέχνη γίνονται μυστικά, γιά νά μπορέσουνε νά εκφράσουνε τόν μυστικόν κόσμο τού πνεύματος. Νά γιατί δέν απομένουνε φυσικά.

[...] Στήν όρθοδοξία, όλα είναι πνευματικά, μέ τήν πραγματική σημασία πού έχει τό πνευματικό. Γιά τούτο ό Ντοστογιέφσκις έλεγε σέ κάποιο φίλο του Εύρωπαϊο: «Εμείς σās καταλαβαίνουμε έσās τούς Εύρωπαίους σέ ό,τι σκεφτόσαστε καί σέ ό,τι αισθανόσαστε, αλλά έσείς δέν μπορείτε νά μās καταλάβετε. Εμείς είμαστε όρθόδοξοι. Μιά όρθόδοξη καρδιά όλα μπορεί νά τά καταλάβει».

Αυτός ό πνευματικός χαρακτήρας πού έχει ή όρθοδοξία, εκφράζεται μέ τή λατρεία καί μέ τίς εκκλησιαστικές τέχνες, πού είναι ή αρχιτεκτονική, ή άγιογραφία, ή ψαλμω-

δία, ή ύμνολογία κλπ. Μιά τέτοια θρησκεία άποτείνεται στόν έσωτερικόν άνθρωπο, κι όποιος τήν πιστεύει, καταυγάζεται ολοένα, λεπτύνεται, γίνεται πνευματικός καί αποκτά «πνευματικόν όφθαλμόν» καί «πνευματικά ώτα». Νά γιατί έλεγε ό Ντοστογιέφσκις αυτό πού έλεγε.

Τά παρακάτω λόγια ίσως βοηθήσουνε τόν αναγνώστη στό νά καταλάβει «τά άδηλα καί τά κρύφια» τής βυζαντινής τέχνης, μ' όλο πού αυτά τά πράγματα δέν τά μαθαίνει κανένας, άν δέν ζει μέ κάποιον άλλον τρόπο. Τά κάνει ζωή άμα έχει πίστη, άλλιώς απομένουνε ξερές γνώσεις, γράμμα νεκρόν. [...]

Είχα ένα μαθητή Αμερικάνο, πού ήθελε νά μάθει τή βυζαντινή ζωγραφική. Είχε βγάλει ένα Πολυτεχνείο άμερικάνικο, μά καταλάβαινε πώς δέν έμαθε αυτό πού διψούσε, έννοιωθε πώς υπήρχε κάτι άλλο, πού τό ζητούσε, μά δέν ήξερε πού καί μέ ποιόν τρόπο νά τό βρει. Έτυχε νά δει κάποια έργα βυζαντινής τέχνης στά μουσεία, καί σκίρτησε ή καρδιά του, σάν νά 'βρισκε μέσα σ' αυτά κάτι από κείνο πού ποθούσε, αλλά αυτά τά έργα ήταν μέσα στά μουσεία σάν κάποια γράμματα από μία γλώσσα μυστηριώδη, κάποια κλαριά ή φύλλα από κάτι έξωτικά δέντρα πού ζούσανε σ' έναν βαθύν καί κατά-

σκιον δρυμό, πολύ μακριά από την Αμερική, μακριά και τοπικά και πνευματικά.

Σηκώθηκε λοιπόν αυτός ο άργοναύτης, πού ήθελε νά πάγει νά βρεί τό πνευματικό χρυσόμαλλον δέρας, και ήρθε στην Ελλάδα, από τά ύλικά πλούτη, στην πνευματική Κολχίδα, πού είναι κρυμμένη από τά μάτια των ανθρώπων, γιατί δέ βλέπουνε παρά πέρα από τόν σκοτεινό τοίχο τής ύλης.

Ήμεινε έναν χρόνο εδώ, και θά 'μενε για πάντα, αν μπορούσε. Μπροστά του άποκαλύφθηκε τέτοιος θησαυρός, πού άπόμεινε σαστισμένος, κι από τή χαρά του δέν

έβλεπε τίποτ' άλλο, αλλά μέρα-νύχτα επιθυμούσε νά πίνει απ' αυτή τή δροσερή πηγή, σαν τόν στρατοκόπο πού πέρασε από μιά κατάξερη έρημο. Όσο έμπαινε βαθύτερα σ' αυτόν τόν μυστικό κόσμο, τόσο περισσότερη άγαλλίαση ένοιωθε.

Μέ τόν καιρό, έγινε καινούργιος άνθρωπος, μεθυσμένος από τόν «καινόν οίνον». Ήτανε ο έμπορος, πού λέγει τό Εύαγγέλιο πώς έπούλησε όλα τά υπάρχοντά του, για ν' αγοράσει τόν καλόν μαργαρίτην. Ήτανε ή χήρα πού εύρηκε τή χαμένη δραχμή, και πού πήρε τόση χαρά, όση δέ θά 'νοιωθε αν είχε κερδίσει όλον τόν κόσμο, και φώναξε τίς γειτόνισσες για νά τό πει.

Ήτανε ο άνθρωπος πού πέταξε μέσ' από τό σπίτι του όλα όσα είχε μαζέψει, «καινά και παλαιά», για νά βάλει μέσα σ' αυτό τόν άτίμητο θησαυρό.

Όσον καιρό κάθησε κοντά μου, πετούσε από τόν θείκόν αυτόν έρωτα. Δέν έκοψε τόν ζήλο του ούτε ή κουραστική δουλειά άπάνω στις σκαλωσιές, ούτε ή κακομοιριά εκείων πού τούς τέτοιους ανθρώπους τούς έχουνε για άερολόγους,

ούτε οι άπογοητεύσεις πού δοκίμασε βλέποντας τούς Έλληνες, δηλαδή τούς ίδιους πού κάνανε αυτή τήν τέχνη, νά μήν τήν καταλα-

βαίνουνε και νά θέλουνε τά γλυκανάλατα ιταλικά κάντρα. Ό ζήλος του ίσια-ίσια πλήθαινε, κ' έφυγε από τήν Ελλάδα πικραμένος, γιατί δέν μπορούσε ν' άπομείνει εδώ για πάντα. Και νά μή νομίσει κανένας πώς είναι ένας και δύο οι τέτοιοι άνθρωποι πού βρίσκουνε τόν μυστικό δρόμο. Είναι πολλοί, κι όλοένα πληθαίνουνε. Άπό παντού έρχονται διψασμένοι στη δροσερή νερομάννα, Γάλλοι, Γερμανοί, Σπανιόλοι, Αμερικάνοι.

Καλά θά κάνω νά βάλω παρακάτω λίγα λόγια σημαντικά από ένα γράμμα πού πήρα απ' αυτόν τόν νέο Αμερικάνο ζωγράφο, πού είπα πρωτύτερα. Μάλιστα τ' αφήνω γραμμένα έλληνοαμερικάνικα,

ὅπως εἶναι:

«Ἡ ζωὴ ἐδῶ ἔχει φασαρία, ἔχει καὶ πολλὰ πού εἶναι ἐπιπόλαια. Προσπαθῶ νά βρῶ τὴν ἀλήθεια καὶ νά τὴν ζήσω. Εἶναι δύσκολον.

Ἡ ἀγιογραφία μου προχωρεῖ. Ἐκαμα ὀλίγον πρόοδον. Σχεδιάζω καὶ ζωγραφίζω μέ περισσότεραν εὐχέρειαν καὶ εὐκολία. Ἀλλά ποτέ εὐκολα. Μπορῶ νά τὴν κάμνω εὐκολα, ἀλλά θά παραμελήσω πολλὰ, πού ὁ ἄλλος δέν θά τὰ ἔχει ὑπ' ὄψιν, ἀλλά γιὰ μένα θά ἦτον ζωγράφῳ φανερά. Μπορῶ νά τρέξω, ἀλλά περπατῶ, καμμιά φορά ἔρπω. Καμμιά φορά πού ζωγραφίζω, ἐπιτύχω (ἐπιτυγχάνω) κάτῃ στὴν εἰκόνα πού ζωγραφίζω, πού μέ ἀναγκάζει νά καθήσω νά τὴν θαυμάζω. Δέν τὴν θαυμάζω διότι ἐγὼ τό ἔκαμα, διότι δέν τό ἔκαμα ἐγὼ. Μᾶλλον εἶμαι μέσον νά γίνει. Θαυμάζω πῶς ἔγινε. Μυστήριο! Καὶ δέν αἰσθάνομαι περηφάνεια πού ἔγινε, ἀλλά τό ἀντίθετον. Ὅτι κάμνω, νομίζω ὅτι δέ τό ἔκαμα ἐγὼ - περιέργον πρᾶγμα! Δέν εἶναι καθόλου σάν τὴν ἄλλην ζωγραφικὴν.

Προσπαθῶ νά ἐκφράσω ὅλα αὐτά, δέν ξέρω, μέ ἀδέξιον καὶ περιέργον τρόπον, ἀλλά πιστεύω ὅτι θά μέ ἐννοεῖτε».

Πόσο διδαχτικό εἶναι αὐτό τό γράμμα, γιὰ ὅποιον θέλει νά μπεῖ σ' αὐτόν τόν κρυμμένον κόσμον «ἀπό

τὴν πύλην τὴν κατὰ ἀνατολάς, τὴν κεκλεισμένην» γιὰ τοὺς σοφοὺς, γιὰ τοὺς ἔξυπνους, γιὰ τοὺς λογιολογῆς ἰσχυροὺς τοῦ κόσμου τούτου!

[...]Καὶ τὰ νέα ἀσκία πού ἐμπήκε μέσα ὁ νέος οἶνος, εἶναι τὰ καινούρια μέσα, οἱ νέοι τρόποι, πού μ' αὐτούς θά ἐκφραστεῖ καὶ θά ἀποποιηθεῖ ἡ αὔλη οὐσία τῆς θρησκείας τοῦ Χριστοῦ.

Ἐνας ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς τρόπους εἶναι καὶ ἡ ζωγραφικὴ τέχνη, πού ἔγινε ἀπὸ ὑλική, πνευματικὴ, ἀπὸ ἀναπαραστατικὴ καὶ φυσικὴ, λειτουργικὴ καὶ μυστικὴ, πού ἀπὸ ζωγραφικὴ, ἔγινε ἀγιογραφία. Μοναχά

ἔτσι μπόρεσε νά ἐκφράσει τὸν μυστικὸν πλοῦτον τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, δηλαδή μέ τὴν ἀναγωγή ἀπὸ τὴν σάρκα στό πνεῦμα, ἀπὸ τό φυσικό στό ὑπερφυσικό. Μοναχά μ' αὐτόν τόν τρόπο μπόρεσε καὶ ἀποτύπωσε, μέ ὑλικά μέσα, τὴν πνευματικὴν εὐωδία τῆς ἀφθαρσίας, τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν. Ἔτσι μορφώθηκε ἡ λειτουργικὴ τέχνη, καὶ μπήκε τό καινούργιον κρᾶσί σέ καινούργια ἀσκία, καὶ μ' αὐτόν τόν τρόπο «ἀμφοτέρα συντηροῦνται». Γιὰ τοῦτο, ἡ ἀγιογραφία τῆς ὀρθοδοξίας εἶναι μοναδικὴ ἀληθινὴ χριστιανικὴ τέχνη, καὶ μ' αὐτὴν ἐκφράζεται ἀληθινὰ ἡ ἀλη-

θινή ουσία τῆς θρησκείας τοῦ Χριστοῦ.

Ἡ ὠραιότης καί οἱ ἄλλες ἔννοιες πού ἀποτυπώνει ἡ τέχνη, πήρανε ὀλότελα ἄλλη σημασία, γιατί ἀπό σαρκικές, ἔγιναν πνευματικές. «Ὁ ὠραῖος κάλλει παρά πάντας βροτούς» δέν μπορεῖ νά παρασταθεῖ μέ

τό γήινον κάλλος, δέν μπορεῖ δηλαδή νά ζωγραφιστεῖ σάν τόν Ἐρμῆ τοῦ Πραξιτέλη, μέ λίγα γενάκια καί μέ μακριά μαλλιά, ὅπως θελήσανε νά τόν κάνουνε κάποιοι κούφιοι καί ἀνόητοι ζωγράφοι τῆς Ἰταλίας, νοιώθωντας μέ ὀλότελα σαρκικό πνεῦμα τῆ χριστιανική θρησκεία. Σ' ἓνα παλιό ἱστορικό βιβλίο εἶναι γραμμένα τά παρακάτω: «Τῷ δέ ἔκτω χρόνῳ τῆς βασιλείας Λέοντος τοῦ Μακέλλη, ἓνας ζωγράφος ἠθέλησε νά ἱστορίση τόν Σωτήρα Χριστόν εἰς ὁμοιότητα τοῦ Διός τοῦ Θεοῦ τῶν Ἑλλήνων, καί παρευθύς ἐξηράνθη ἡ χέρα αὐτοῦ».

Π' αὐτό ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός λέγει: «Δεῖξε μου τίς εἰκόνες πού προσκυνᾶς, γιά νά σοῦ πῶ τί πίστη ἔχεις». Αὐτά τά τρία λόγια, τά λένε ὅλα: Οἱ λειτουργικές εἰκόνες εἶναι πνευματι-

κές, γιατί «τό ἐκ τοῦ πνεύματος, πνευμά ἐστι», κι ὅποιος τις προσκυνᾶ, εἶναι ἄνθρωπος πνευματικός, δηλαδή ἀληθινός χριστιανός. Ἐνῶ οἱ εἰκόνες, ἢ μᾶλλον οἱ ζωγραφίες, τοῦ Ραφαέλου καί τῶν ἄλλων ζωγράφων τῆς Ἰταλίας, εἶναι σαρκικές, καθ' ὅσον «τό ἐκ τῆς

σαρκός, σάρξ ἐστι» κι ὅποιος τις προσκυνᾶ, εἶναι ἄνθρωπος σαρκικός, μέ σαρκικά αἰσθήματα, δηλαδή δέν μπορεῖ νά εἶναι ἀληθινός χριστιανός.

[...] Ἡ ὀρθόδοξη εἰκονογραφία μας ζωγραφίζει κάθε «ὑπόθεσιν» ἀπό τῆ ζωῆ τοῦ Χριστοῦ, ὄχι μονάχα, κατά τήν περιγραφή τοῦ Εὐαγγελίου, ἀλλά καί κατά τό πνεῦμα του, μέ αὐστηρότητα, λιτότητα, ἱερατικότητα, καί πνευματική, ἐσωτερική μεγαλοπρέπεια, δηλαδή, ὄχι σάν θεάμα, ἀλλά σάν μυστήριο.

Πιά τοῦτο, ἡ μονάχη ζωγραφική πού ταιριάζει στή χριστιανική θρησκεία, ἡ μονάχη πού μπόρεσε νά ἐκφράσει τήν πνευματική οὐσία τοῦ Εὐαγγελίου, εἶναι ἡ βυζαντινὴ ἀγιογραφία, ἢ γουν ἡ λειτουργική τέχνη τῆς Ἀνατολῆς.

Φώτη Κόντογλου, Πονεμένη Ρωμοσύνη, σελ. 96. κ.έ.

Ἀρχιμανδρίτου βασιλείου: Ἡ εἰκόνα ὡς λειτουργικό προσόμοιο

«Χρόνος καί φύσις καινοτομοῦνται»

Ἡ θεία Λειτουργία κάνει νά λειτουργῇ ὁ ὄργανισμός τοῦ σύμπαντος κόσμου τριαδικά. Βάζει σέ λειτουργία τριαδική τή σύμπασα φύση.

Ὁ λειτουργημένος ἄνθρωπος ἔχει μιά ἐσωτερική ὄραση τοῦ κόσμου. Παρακολουθεῖ ἕνα συνετελεστή ἀμετάβλητο πού ἀποτελεῖται ἀπό τά μεταβαλλόμενα στοιχεῖα ὀρώμενα τριαδικῶς. Μιά τέτοια γραφή, ἀδιάβαστη γιά τό μή λειτουργημένο ἄνθρωπο, εἶναι καί ἡ ὀρθόδοξη εἰκονογραφία.

Ἄλλο εἶναι θρησκευτικός πίνακας καί ἄλλο λειτουργική εἰκόνα. Τό ἕνα, δημιούργημα μιᾶς καλλιτεχνικῆς ιδιοφυΐας, τό ἄλλο, βλαστός καί ἀπαύγασμα τῆς λειτουργικῆς ζωῆς. Τό ἕνα εἶναι ἐκ τοῦ κόσμου τούτου. Μιλᾷ γι' αὐτόν τόν κόσμο καί σ' ἀφήνει σ' αὐτόν τόν κόσμο. Τό ἄλλο σοῦ φέρνει ἕνα μήνυμα ἀπλό, ἤρεμο, ζωηφόρο, ἄνωθεν κατερχόμενο. Σοῦ μιλᾷ γιά κάτι πού ξεπέρασε τό χθές καί τό σήμερα, τό ἐδῶ καί τό ἐκεῖ, τό δικό μου καί τό δικό σου. Ἀπευθύνεται στήν καθολική φύση τοῦ ἀνθρώπου καί τή δίψα του γιά κάτι τό ἐπέκεινα. Μιλᾷ ἄφωνα μιά ἀείζωη καί ἄτρεπτη πραγματικότης, πού μέσα σέ ὅλη τή διακριτικότητα τῆς σιωπῆς ἀνασταίνει ἤρεμα κάτι βαθύ πού ἐνοποιεῖ τά πάντα στόν ἄνθρωπο.

[...] Στήν εἰκόνα δέν ἔχομε μιά οὐδέτερη ἱστορική πιστότητα, ἀλλά μιά δυναμική λειτουργική μεταστοιχείωση. Στήν εἰκονογραφία τά γεγονότα τῆς Σωτηρίας δέν ἐρμηνεύονται ἱστορικῶς ἀλλά μυσταγωγοῦνται καί ἐνσωματώνονται λειτουργικῶς: Ἀλληλοπεριχωροῦνται. Γίνονται μαρτυρία τῆς «ἄλλης βιοτῆς» (Κανόν Ἀναστάσεως) πού διέρρηξε τοὺς ὅρους τῆς φθορᾶς.

[...] Αὐτό πού ἐνώνει τά πρόσωπα καί τά πράγματα στό λειτουργικό καί εἰκονογραφικό κόσμο δέν εἶναι ἡ σωματική αἴσθηση καί χρονική γειννίαση (πράγματα ἀνεπαρκῆ καί ἀνυπόστατα), ἀλλά ὁ τριαδικός ἐκκλησιασμός· ἡ ἐνότητα τῆς Πίστεως καί ἡ κοινῶνία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

Ἡ εἰκόνα εἶναι μιά μαρτυρία τῆς λειτουργικῆς ζωῆς καί τῆς θείας ἐνότητος. Δέν εἶναι δημιουργία καί αὐτοσχεδιασμός μεγαλοφυΐας. Δέν ὑπηρετεῖ ἀπλῶς καλλιτεχνικούς σκοπούς. Δέν τεμαχίζει τήν ἱστορία. Δέν ὑπάρχει γιά τόν κόσμο τῆς εἰκόνας ἡ ἀπόσταση τοῦ χώρου, οὔτε ἡ παρέλευση τοῦ χρόνου. Δέν ἐκφράζεται ὁ κατακερματισμός τοῦ παρόντος αἰῶνος, ἀλλά ἡ ἐνοποιούσα δύναμη τῆς Λειτουργίας.

«Παρακλήσεως χορηγός»

Ἄν θά μιλαγε ἄλλη γλώσσα ἢ εἰκόνα θά βασιάνιζε τόν ἄνθρωπο. Ἄν στηριζόταν στήν ἱστορική ἀκρίβεια, θά μᾶς ἔλεγε ἀπλῶς: Δέν εἶχατε τήν τύχη νά βρῖσκεστε ἐκεῖ τότε καί νά δῆτε τά γεγονότα αὐτά ὅπως τά εἶδαν αὐτοί πού ἐσταύρωσαν τόν Κύριο.

Ἄν παρουσίαζε τό Χριστό νά πονᾷ στό Σταυρό σάν κατάδικος καί νά χαίρεται στήν Ἀνάσταση, θά μᾶς ἄφηνε ἔρμαιο στίς θανατηφόρες ἐναλλαγές ὑποχείριους τῶν παθῶν μας. Δέν θά μᾶς ἔδιδε τίποτε παραπάνω ἀπ' ὅ,τι καί μόνοι εἶχαμε.

Ἄν παρουσίαζε μέ ρομαντικούς τόνους τή νύκτα καί τή μέρα, θά μᾶς ἄφηνε μέσα στή φυλακή τοῦ κτιστοῦ κόσμου πού τόν γνωρίζομε μετά τήν πτώση τόσο καλά. Ἄν θά φοβόταν τή νύκτα ἄν θά τῆς ἔκοβε τή θεά τό φυσικό σκοτάδι, θά ἦμασταν σάν ἀβάπτιστοι· θά φοβομάσταν τό θάνατο, θά κοβόταν ἢ ἐλπίδα τῆς ζωῆς μας μέ αὐτόν. Θά μέναμε στή χώρα τοῦ θανάτου.

Ἄν εἶχε προοπτική, θά μᾶς ἔβγαζε μέ σκληρό τρόπο (ἔστω εὐγενικό) ἔξω τοῦ Παραδείσου καί τῆς ἀμέσου μετοχῆς, σάν τίς μωρές παρθένες: Ἀπό κοινωνοῦς τοῦ Γάμου θά μᾶς ἔριχνε ἔξω στό σκοτάδι καί τήν παγερότητα τῆς ἀντικειμενικῆς θεᾶς καί τή φενά-

κη.

Ἄν δηλαδή ἔμενε στό ἐπίπεδο τοῦ θρησκευτικοῦ πίνακα ἢ εἰκόνα -τῆ στιγμῆ πού θά μᾶς μιλαγε γιά τό γεγονός τῆς σωτηρίας- θά μᾶς προσέφερε μιά καλλιτεχνική μόνον ἀσχόληση γιά νά ξεχάσωμε (ἄν γίνεται αὐτό) τή φυλακή καί τή χώρα τοῦ θανάτου. Θά ἦταν ἐμπαιγμός.

Τώρα εἶναι Λύτρωση. Ἡ εἰκόνα δέν εἶναι ἀναπαράσταση γεγονότων. Δέν εἶναι εἶδωλο περιποιημένο, εἶναι ἐνσαρκωμένη Χάρη. Παρουσία καί προσφορά ζωῆς καί ἀγιασμοῦ.

Ἡ ὀρθόδοξη εἰκονογραφία εἶναι μιά μαρτυ-

ρία τῆς νίκης κατά τοῦ θανάτου ἀπό τόν Ἀρχηγό τῆς ζωῆς καί ἀπό τοὺς φίλους Του. Οἱ νόμοι τῆς αἰκονογραφίας εἶναι οἱ νόμοι τῆς πνευματικῆς ζωῆς. Δύναμή της, ἢ δύναμη τῆς Ἀναστάσεως. Καί μπαινει κανεῖς στόν κόσμο τῆς εἰκόνας, μαθαίνει τή γλώσσα της, μέ τή μετάνοια καί τήν ταπεινή προσκύνηση, ὄχι μέ τήν παρατήρηση καί τή σκέτη καλλιτεχνική ἀγωγή. Τά χρώματα μιλοῦν ἄφωνα καί τά σχήματα φανερώνουν τόν ἀσχημάτιστο στούς «προσκυνοῦντας ἐν πίστει τό μυστήριον» (Κυριακή πλαγ. α' ἤχου).

Ἀρχιμ. Βασιλείου (προηγούμενου
Ι.Μ. Ἰβήρων), «Εἰσοδικόν»,
Ἅγιον Ὄρος 1978, σελ. 123 κ.έ.

